

Андроник Дунаев

студент докторских студија, Православни богословски факултет, Универзитет у Београду

Утицај друштва на развој и оснивање монаштва

Прва сведочанства о Хришћанског аскетизму (монаштву) ми налазимо у Старом Завету код древних Јевреја. Он се изражавао у неколико форми: назирејство, служење око скиније, број синова, сиромаштво, отшелништво. Најстарија из ових форми подвижништва је назирејство. То је био завет чија је суштина била у томе да су се мушкарац или жена који су полагали овај завет, удаљавали од друштва, да би себе васцеле посветили на службу Богу. Они су се уздржавали од вина и свега што се правило од грозђа, нису се шишали, и нису смели дотицати мртво тело (Бр 6,1–4). Завет назирејства био је на одређено време; целоживотно назирејство није било прописано правилима. После завршетка завета приносила се драгоцену жртва — непорочно јагње које се спаљивало. Назирејство је било познато и до примања законодавства, које га је само осветило (Бр 6,13–21). Исто тако, са древним начина подвига можемо везивати и служење при скинији, то није било нетипично свештеничко служење — било је посебно само по томе што је било по завету родитеља лица које је испуњавало овај подвиг.

За почетак јудејског аскетског подвижништва можемо да вежемо моменат организације пророчких школа од стране пророка Самуила. Глави циљ ових школа је било учитељско служење ради просвећивања народа, то јест, циљ је био грађанске природе, али паралелно са овим постојао је и други циљ, веома важан задатак, индивидуално усавршавање и савршенство чланова школе, а при остваривању истога постојали су и елементи подвижништва. Такозвани „пророчке личности“ живе-ле су у заједницама којима су руководили „оци“, користиле су се имањем заједнице, носиле су посебну мантију са кожним појасом, а у Светом Писму се помињу случајеви када су пророци сабирали и по сто и више људи (3Цар 18,4; 22,6).

Следећа врста подвижништва код Јевреја било је сиромаштво које се пројављивало више у спољашњој, него у унутрашњој форми. Типични представници оваквог подвига били су Јодав и његови потомци, који се помињу у Књизи пророка Јеремије (35,6–10), као пример сиромаштва Јодављево име понекад срећемо у аскетским делима светих Отаца и учитеља Цркве.¹

Такође, један од облика подвижништва био је и отшелништво у пустињи. Представници овог подвига су били старозаветни пророци Илија и Јован Крститељ. Преподобни Антоније Велики у своме делу „О подвижништву“, говори да је за истинског духовног подвижника боље живети у пустињи него у „буци и гужви“, упућујући на то да и Јован Претеча је био у пустињи до дана када се јавио Израљу, исто тако и „Илија пророк се удостојио добијати храну од анђела, а то није било међу народним масама, ни у граду ни у селу, него у пустињи“.² Према речи-

¹ А.И. Сидоров, Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества, Москва, 1994, стр.4–8

² Антоний Великий, О подвижничестве // Добролюбие. Т.1, Москва, 1993, стр.44–45.

ма Светог Јована Златоустог, Јован Претеча „није имао потребу ни за домом, ни за постељом, ни за столом, ни за ничим сличним томе, будући у телу, живео је анђелски живот“.³

У првом веку до Рођења Христовог међу јеврејима су се појавиле „секте“ есени и терапеута, где је аскетизам добијао неке нове елементе у до тада неизвесним цртама. Есени (Еσσηνοи, Еσσαίοι, Οσσαίοι или Кумранити) су једна од јудејских секти која је настала у првој половини II века пре Христа. Првобитна сведочанства о њима налазимо код Филона Јудејског и Јосифа Флавија. Они су се строго држали Закона Мојсијевог и одржавали чистоћу ритуала. Завет безбрачности није био на цео живот. Сиромаштво, се сматрало прелазним стањем, а затим је следило овладавање свим земаљским благом. Проналасци у Кумрану додатно су раширили поимање о есенима, и неки научници су њих сматрали за „кумранске монахе“⁴, али се на крају искристалисало мишљење да су есени остали верни јудаизму и да се у њиховом учењу сликовитије пројављивао „старозаветни аскетизам“.⁵

Терапеути (од старо грчке речи θεραπευτής – поштовалац, поклоник) је јудејска аскетска секта, чији су се чланови првобитно населили на обалама Мареотијског језера у близини Александрије (Египат) у првом веку пре Христа.

Код Јевсевија Кесаријског налазимо следеће мишљење које се тиче дате секте „...дobili су овакво име, због тога што они попут лекара лече и исцељују од страдања, које доносе пороци души к нама, или зато што поштују Бога и служе Њему у савршеној чистоти“.⁶ У потпуности су свој живот посвећивали созерцању Бога. Остављајући дом, породицу, и раздељујући своју имовину, они су се удаљавали на пуста места. Терапеути су се придржавали строгог уздржања. Мушкарци и жене су живели одвојено и састајали су се само на заједничком богослужењу. Молили су се ујутро и увече, а између тога занимали су се читањем и тумачењем Светог Писма. Према речима Филона Александријског „заложивши у почетку у души, као неку основу уздржање, они су на њему подизали друге врлине“.⁷ Живот терапеута је подсећао на живот хришћанских инока, што је и дало повод Јевсевију Кесаријском да их назове „првим предсказатељима јеванђелског учења“.⁸

Основна идеја аскета — подвижника је била усмерена на кристалисање основног аскетског искуства, које се огледало кроз призму отшелништва. Закључци о начинима и облицима подвижништва IV века поставили су фундамент за аскетизам каснијих векова, који је постао указатељ „пракси“ — праваца за управљање и корекцију одређених стања душе подвижника. У свом делу Н. Порублев даје своју оцену дешавањима, која су утицала на рађање монаштва: „Монаштво се појавило у Египту као реакција против секуларизације Цркве, и било је преузето и од стране других“.⁹ Преподобни Антоније има је много следбеника: преподобне Амона Нитријског, Макарија Александријског, Макарија Египатског, Венијамина у Нитрији и др.

Преподобном Макарију припадају многа дела „која су имала значајну улогу у историји православног аскетског богословља“¹⁰, иако сам преподобни Макари-

³ Св. Иоанн Златоуст, Беседы на Евангелие от Мф, Санкт-Петербург, 1885, стр. 93.

⁴ E.F. Sutcliffe, The Monks of Qumran. Westminster, 1960, P.54.

⁵ E.M. Cross, The Ancient Library of Qumran. N. Y, 1961, P.36.

⁶ Евсевий Кесарийский, Церковная история. 2;17,3. Москва, 2002, стр. 47.

⁷ Исто, стр. 49.

⁸ Исто.

⁹ Н. Порублев, Культы и мировые религии, Москва: Благовест, 1994, стр. 66.

¹⁰ А.И. Сидоров, Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества. стр. 139.

је „никада није био писац. Овај незнани писац (условно су га називали „Макарије“) је оставио огroman утицај“.¹¹ Изаћи из ограничености своје човечанске природе и изменити је у Божанску природу — то је био и крајњи циљ одрицања, дугога подвига монаха.

„Душе које истински верују у Христа, треба да из овог порочног стања пређу у друго стање, Божанско, и да створе нову природу“.¹² Човек који се приближава ка савршенству постаје „нешто више од себе самога, зато што се на тај начин обожује и постаје син Божији“.¹³

Достићи обожење коме се стреми сваки монах, могуће је само уколико блиско општито са Богом. Душа и тело хришћанина, то је дом Божији, сасуд небеског света — Духа Светога, обиталиште небеског и истинитог Цара Христа.

Сагласно учењу преподобног Макарија, одрицање од света је неопходно да бисмо ослободили свој ум за унутрашње делање и, по могућности, непрекидно размишљање о Богу, јер само спољашње удаљавање од обичних услова живота није само по себи довољно. Отказивањем од имања и удаљавањем од друштва људи, могуће је унутрашње, то јест своје мисли и своју људав делити између Бога и света.¹⁴ Неопходно је не само удаљити се од света, него и заборавити на њега, другим речима узети на себе подвиг монашког живљења.

Свети Симеон Солунски у својима делима поставља у црквеном поретку монаха «одмах после свештеника».¹⁵ Монаштво представља лични живот човека, а то подразумева и најтешњу везу са друштвом: „назив аскитис даје се и подвижнику, који живи у свету, и упражњава врлине“.¹⁶ Ступајући на пут подвижништва, монаси се растају са свим својим имањем, дају завет добровољног сиромаштва. Али основни задатак монаштва у друштву је духовни: саосећање и састрадалност. Такође, морамо да знамо то што је монах призван да својим животом постави морални идеал живота онима који га окружују и да духовно руководи њима. Сагласно преподобном Макарију Египатском, „...у изобиљу својем чинити милосрђе и друга служења као што је посећивање братије и служење речју“¹⁷. У истраживању уске повезаности монаштва (манастира) и друштва (града, села итд.) пројављивала се способност и могућност да монаси благотворно делују на свет, чак и не мешајући се са њим. Они су на овај начин били плодотворан пример и поука како одолети злу помоћу добра, да би се од земаљског приближили к небеском.

Исто тако, неоспорно можемо посматрати везу између монаштва и друштва у таквом узајамном односу као што је мисионарење. Блаженопочивши отац Епифаније Теодоропулос говори: „Осмелићу се да кажем да је сваки монах мисионар“.¹⁸ По мишљењу Светог Нила Подвижника, живот монаха је верни одраз живота апостола, који су били призвани на проповед вере Христове људима.¹⁹ Из ове беседе ми видимо да је Господ Исус Христос себе васцело принео на жртву за цели свет, а Свети Апостоли су први који су продужили тај подвиг подражавајући свог Учи-

¹¹ И. Мейендорф (протопресвитер), Византийское богословие, Москва, 2001. стр. 124.

¹² Преп. Макарий Египетский, Слово 44,5. Духовные беседы, Москва, 1999. стр. 264.

¹³ Исто, стр. 88.

¹⁴ Преп. Макарий Египетский, Слово 44,5. Духовные беседы, Москва, 1999. стр. 207.

¹⁵ Migne, PG 155, 912D.

¹⁶ А.И. Сидоров, Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества, Москва, 1998, стр. 118.

¹⁷ Преп. Макарий Египетский. Слово 40.6 // Духовные беседы, Москва, 1999, стр. 317.

¹⁸ Епифание Теодоропулос. архимандрит, Монах и миссионерство. Т.1, Афины, 1981, стр. 664.

¹⁹ Преп. Нил Подвижник, Подвижническое слово, Добротолюбие. Т.1, стр. 191.

теља. Настављачи апостолског подвига и апостолског живота су монаси, они сви у потпуности као и Апостоли принели су себе васцело Христу, живећи у Њему. Неки од њих иду на мисију у свет, а неки остају у пустињи. Но, не гледајући на то, свет иде к њима, јер њихова светлост просвећује свет. Као пример имамо утицај Отаца Цркве као што су Св. Сава Освећени, Св. Максим Исповедник, Преподобни Стефан Нови, Преподобни Теодор Студит, Преподобни Атанасије Атонски, Св. Лазар Галисијски, Св. Јефимије Солунски, Симеон Нови Богослов.

Такође морамо да размотримо однос друштва према монаштву кроз призму историје. У почетку је однос друштва према појави монаштва био и остао разноводан. Ми често сусрећемо историјске примере, који сведоче о негативном, а понекад и противничком ставу друштва према монаштву. Један од примера је догађај у Риму из IV века: на сахрани младе монахиње Блезилије, која је умрла од прекомерног поста, народ је тражио да се монаси истерају из града. Ово се дешавало не само на Западу, где је многобоштво било још јако заступљено, него и у источним областима када су житељи пустиње због неке потребе спуштали се у градове.²⁰

Према мишљењу противника монаштва, подвижник страда индивидуализмом, противречи заповеди да се љуби ближњи свој. Он искључује било какву друштвену активност из овога се црпи теорија да је монаштво подложно егоизму.

Као резултат прелазка друштва од многобоштва у хришћанство и као последица тога дошло је до тешњих односа између монаштва и друштва, сусрећемо се са појавама као што је Нови аскетизам, који се јавља као нова етапа у односима друштва и монаштва: „...подвлачимо пре свега нови менталитет, то јест обострану корист, остављајући неприкосновеним наведене основе аскетског подвига“.²¹ Као резултат секуларизације друштва, пред монаштвом се појављује нови сегмент подвига — свет. Свет показујући себе има потребу за пажњом. Због овога имамо и слагање интереса у корист међусобних односа монаштва и света.

Однос монаха према свету састоји се из два момента: свет који видимо, као „свеукупност страсти“ и свет „злих дела“ и „злих људи“. Овакво објашњење даје Св. Јовану Златоусту део посланице Јевађелиста и апостола Јована Богослова: „...похота телесна, и похота очију и надменост живљења...“²² (1Јн 2,16).

У време Константина Великог, у првој епохи хришћанства, свет није излазио из видокруга монаха. Иако су се монаси радије удаљавали од света (од друштва), они су веома добро разумели да је тај свет поље битке за људске душе и, сагласно томе, хришћанске вредности. Као последица тога монашко служење је почело да буде наклоњено свету, а потврду овога можемо наћи код светих подвижника: Св. Тихона Задонског, преподобног Серафима Саровског, старца Оптинске пустиње и многих других отаца, који су за приоритетни правац свог подвига узели служење људима.

Монаштво треба да разуме и да је упућено у то од чега се састоји реалност друштвеног живота, које су његове праве вредности, какви су му циљеви у мењању друштвеног живота као резултат историјског прогреса, другим речима, према свакој промени која се дешава у свету „... треба имати моћ расуђивања, трезвености и бодрости, да би могли дејствовати у сазнању испуњавања љубави према Богу и

²⁰ Д.В. Литвина, Аскетизм // Православная энциклопедия. Том 3, Москва, 2001, стр.597.

²¹ Н.А. Заболотский, Новый аскетизм – христианский ответ на изменение обстановки, Киев, 1975, стр.4.

²² Св. Иоанн Златоуст, Беседа на послание к Ефесянам. 22.3. Творения в русском переводе. Т.2, кн.1 Санкт-Петербург, 1905, стр.196–197.

ближњима при свакој политичкој, социјалној, економској, идеолошкој или културној измени ситуације.²³

Треба истаћи да је у оснивању монаштва у друштву велику улогу имало то што је монаштво разумевало нову етапу историје, а то се пројавило у служењу, борби са грехом (личним или глобалним), васпитањем у врлинама, служењем људима у контексту новог времена, што је коначно имало за циљ спасење. Као резултат развоја друштва у правцу хришћанства и удаљавањем од многобожачких вредности, све црквено је почело да постепено продире у све нивое живота и рада човека хришћанина (богослужење, потреба за Светим тајнама итд.) као резултат историјског прогреса за монахе су постала важна питања: „куда иде душа, шта она хоће, чиме живи“²⁴. Присуство живог Христа у срцу и надахнуће умом Христовим, брига и за потребе ближњих и света — то и јесте основна мисао монаштва, које следи за духом времена. Живот у Христу и са Христом у свету који се мења је хоризонтални и вертикални вектор монаштва, сједињени у један график кретања напред и увис према савршенству, заповеђеном од стране Спаситеља. Апостол Павле пише у Посланици Јеврејима: „Зато исправите клонуле руке и ослабљена кољена, и поравните стазе за ноге своје, да се оно што је хромо не погорша, него напротив да се излечи“ (Јевр 12,12–13). Зар није у овоме прави смисао монашког односа према свету у време када се све брзо мења. Монаштво је тражило пут завршавања за спасење лично и наших ближњих.

Слободно можемо да истакнемо да захваљујући разумевању монаштва шта је потребно друштву, које је трпило измене због историјског прогреса, дошло је до блиске заимповезаности што је имало великог удела у оснивању монаштва.

Основна идеја

Монаштво треба да разумије и да је упућено у то од чега се састоји реалност друштвеног живота, који су његове праве вредности, какви су му циљеви у мењању друштвеног живота као резултат историјског прогреса, другим речима, према свакој промени која се дешава у свету треба имати моћ расуђивања, трезвености и бодрости, да би могли дејствовати у сазнању испуњавања љубави према Богу и ближњима при свакој политичкој, социјалној, економској, идеолошкој или културној измени ситуације. Треба истаћи да је у оснивању монаштва у друштву велику улогу имало то што је монаштво разумевало нову етапу историје, а то се пројавило у служењу, борби са грехом, васпитањем врлина, служењем људима у контексту новог времена, што је неизмењено имало за циљ спасење.

Монашество должно иметь представление о том, что представляет собой реальность общественной жизни, каковы ее истинные ценности, ее цели в изменении социальной жизни в результате исторического прогресса, другими словами, согласно каждому изменению, которое происходит в мире, оно должно иметь рассуждение, трезвость и понимание, чтобы действовать в познании исполнения любви к Богу и человеку во всех политических, социальных, экономических, идеологических или культурных изменениях ситуации. Следует отметить, что в становлении монашества в обществе, монахи открыли новый этап истории и это проявилось в служении, борьбе с грехом, воспитании добродетелей, службе людям в контексте новой эпохи, все это неизменно имело только одну цель — спасение.

²³ Н.А. Заболотский, Новый аскетизм – христианский ответ на изменение обстановки, Киев, 1975, стр. 9.

²⁴ Сергей (Страгородский). архиепископ, Православное учение о спасении, Санкт-Петербург, 1904, стр.233.

Појмови

Аскетизам (ἀσκησις) — у хришћанском поимању, речју «аскета» сједињујемо обично појмове о монаху, пустињаку, отшелнику, а речју (аскетизам) – упражњавање радњи које воде прије свега к подвигу и умртвљивању тела.

Монах — μόνος— један, μονάζειν, μοναχός, μοναστής— тај ко живи сам.

Терапеути — од старо грчке речи θεραπευτής поштовалац, поклоник.

Библиографија

Евсевий Кесарийский, Церковная история. Москва 2002.

Епифаний Теодопулус, архимандрит., Монах и мисионерство. Т 1, Афины 1981.

Сергий (Страгородский), архиепископ., Православное учение о спасении. С-Петербург 1904.

Сидоров А.И., Древнехристианский аскетизм и зарождение монашества. Москва 1998.

Заболотский Н.А., Аскетизм _ христианский ответ на изменение обстановки. Киев 1972.

Литвина Л.В., Аскетизм // Православная энциклопедия. Т 3. Москва 2003.

Мейендорф И., протопресвитер., Византийское Богословие. Москва 2001.

Пориблев Н., Культуры и Мировые религии. Москва. Благовест 1994.

Св. Иоанн Златоуст, Беседа на послание к Ефесеянам 22:3. // Творения в русском переводе. Т2. кн.1. С-Петербург 1905.

Св. Иоанн Златоуст, Беседы на Евангелие от Матфея. // Творения в русском переводе. Т2. кн.1. С-Петербург 1885.

Преп. Антоний Великий, О подвижничестве // Добротолюбие Т 1.

Преп. Макарий Египетский, Слово 40.6. // Духовные беседы. Москва 1999.

Преп. Нил Подвижник, Подвижническое слово. // Добротолюбие Т 1.

E.F. Sutcliffe, The Monks of Qumran. Westminster 1960.

F.M. Cross, The Ancient Library of Qumran. N.Y. 1961.

Migne, PG 155, 912D.